

Марий йылме дене олимпиадний заданий-влак
Муниципальный йыжын
9-ше класс

1. Препинаний пале-влакым шынден, текстым возен налза, кўлеш верыште буквам ешарыза.

Кабин воктен пызнен мый кузовышто шинчем. Ончылнем пулвуй ўмбалнем санитарка майорын ўдыржў кия. Тудын ўмбаке ончалмекем вигак сусыргышо пеледышым шарналтышым. Тыге южгунам чодыра ло...гасе корно дене кай...ме годым сусыргышо пеледыш шинчашке верештеш. Пеледышын вурдыжо тодыл шу...мо но шкеже тудо роза сынан кыртмен кеча йўсылыкшым сенген чеверлыкшым аралаш тўча.

Лач тыгак Соня лўмжым мый майор деч ойырлымжы годым колынам ыле сусыргышо пеледышым ушештарен. Талын кўдыртылын рашкалтылше кўдырчан тул вошт кудадына гынат, шинчам ончылно улшо сарын сўретше мыланем ялт вес семын коеш. Снаряд дене йўрыктен шуымо тўргалтше ўрдыжан «фердинандат» кызыт мылам йўнысырын ок чуч. Тудо улыжат канен кийышыла коеш йўлен когаргыше степышат мўндырнў огыл уэш пўртылшў самолетат чылажат ожсо семын шучкын ок чуч.

Ты жапыште чонемлан кузе чучын кызыт тудым шарналташат йўсў. Иктым шарнем: ончылнем кийыше сусыргышо пеледыш велке ончалмем еда ласкан куштышо мужыр ушышкем толын. Тидыже вежат теве молан шарналтын ўдырын пурла йолжым пулвуй деч кўшычрак ош марле дене вўдыл шындыме марле вошт чевер вўр тамга шарлен лектын. Очыни Соня теве тиде йолжо дене куштылгын куштен да иктаж-могай кубанский казак тудын капшым ўндалын куштымыжо годым тўняште эн пиалан лийын (Н.Ильяков).

2. Марий йылме дене лектын шогышо икымше периодический изданий могай лийын да могай ийлаште лектын шоген? Издатель ден редактор-влакын лўмыштым палемдыза.

3. **Йўнештараш** шомакын мом ончыктымыжым умылтарыза. Синоним радамым шуйыза.

4. Предложенийлаште палемдыме мут-влакым состав дене лончылыза.

1) Кенежым школышто туныктымаш уке гынат, туныктышо Яндышев школыштак **илылтеш** (М.Шкетан).

2) Григорий Петрович **ўстелтўрыштў** вуйжым кучен шинчыш-шинчыш да муралтен колтыш (С.Чавайн).

4) А ялыште пўртўс йытыра гынат, ял але илен огеш мошто, шке **амырчыкшыमत** эрыкташ тунемын огыл, ял илаш иже тунемеш (М.Шкетан).

5) Кориш арама йымач тарвана, олык покшке лектеш, **шинчаланшудым**, пунпулежым кычал коштеш (О.Шабдар).

5. Ўлнў пуымо определений-влаклан келшыше терминым муза, кажныжлан 3 примерым возыза:

... - наука, техника, искусство дене кылдалтше умылымашым чын да раш умылтараш кучылтмо мут.

... - кызыт кучылталтдыме предмет ден явленийым лўмдышў тошто мут.

... - тиде кок але утларак компонентан, ик тўрыс значениян, ышталтмыже шотышто кўэмалтше сынан муткылдыш але предложений.

6. Почеш мут могай ойлымаш ужаш-влак радамыш пура? Составной почеш мутлан 3 примерым возыза.

7. Фразеологизм-влакын значенийыштым почын пуыза:

- 1) *Кутко виса (наре)*
- 2) *Чыл-чыл волгыдо дене*
- 3) *Кид кўчык*
- 4) *Рўдайше пуда*
- 5) *Вуйым ончыкташ*

8. Вашештыза, лўм мут радамыш могай ойлымаш ужаш-влак куснен кертят? Вашмутдам пример дене пентгыдемдыза.

9. Препинаний пале-влакым шынден, предложенийым возен налза, синтаксис могырым лончылыза.

Очыни Прокой вате шукертак кынелын ушкалымат лўштен шуктен эр кочкышымат ямдыла.

10. Ёлнў пуымо текстын стильжым палемдыза, шке шонымыдам теорий могырым негызлыза. Палемдыме мутым фонетически лончылыза.

Поро, шокшо, сай салам, лийже марий калыклан!!! Ну, мо, вучен шуктышда коеш, угыч тендан деке «Семсалма» рубрике дене, мый, Рауль Гарифулин, вашкем. Ты гана ме – «Инди» семтолкын нерген мутнам вашталтена. Те шукын, очыни, «Инди», йымач удыралам, семтолкын нерген колын улыда, ну кеч пел пылышда дене, уке, уке, те ида шоно, тиде ялт Радж Капурын, да Рики-Тики-Тавин шочмо кундемысе семтолкын огыл.

«Инди» - толкын семын, Индий кундем дене **нимынярат** чак кылдалтын огыл. Кўчыкын тудо тыге йонга, а кужун каласаш гын – индипендент рок семын мыланна палыме. Руш йылме дене каласаш гын – «независимый рок» семын кусаралтеш. Тудо, ты семтолкын, 1980-шо ийла кыдалне шочын. Кызыт тудо, инди – рок гына огыл, а улыт эше: инди-поп, дрим-поп, нойз-поп, тыгак брит-поп – чыланат нуно инди-рок толкын гыч шочыныт.

Очыни тендам ик йодыш тургыжландара: мо дене вара, ты толкын тыгай ойыртемалтше? Вашештен ончем. Тыште, моло толкын семынак, музыканче шкенжым куштылгын шижеш. Тыгак кугу верым экспериментлан ойырат, тергат, кузе йўкым, тыгак койыш-шоктышым. Шукыж годым тыгай мурым але семым изи гына аудиторийыште колыштыт. Инди-рокер-влаклан нимогай чарак уке, йўк яндарлык нуным нимынярат огеш тургыжландаре, нуно иканаште соло гитарымат кугемден кертят, тыгак ритмым вашталтен сенат. Кужыт шотыштат, тидымак каласаш лиеш. («Марий Эл Радион» эфирже гыч).

Марий йылме
9-ше класс
Акlyме нормo

1. Текст.

Кабин воктен пызнен, мый кузовышто шинчем. Ончылнем, пулвуй ўмбалнем, санитарка – майорын ўдыржў – кия. Тудын ўмбаке ончалмекем, вигак сусыргышо пеледышым шарналтышым. Тыге южгунам чодыра лонгасе корно дене кайыме годым сусыргышо пеледыш шинчашке верештеш. Пеледышын вурдыжо – тодыл шуымо, но шкеже тудо, роза сынан, кыртмен кеча, йўсылыкшым сенген, чеверлыкшым аралаш тўча.

Лач тыгак Соня (лўмжым мый майор деч ойырлымыжо годым колынам ыле) сусыргышо пеледышым ушештарен. Талын кўдыртылын рашкалтылше кўдырчан тул вошт кудалына гынат, шинчам ончылно улшо сарын сўретше мыланем ялт вес семын коеш. Снаряд дене йўрыктен шуымо, тўргалтше ўрдыжан «фердинандат» кызыт мылам йўнысырын ок чуч. Тудо улыжат канен кийышыла коеш, йўлен когаргыше степышат, мўндырнў огыл уэш пўртылшў самолетат – чылажат ожсо семын шучкын ок чуч.

Ты жапыште чонемлан кузе чучын, кызыт тудым шарналташат йўсў. Иктым шарнем: ончылнем кийыше сусыргышо пеледыш велке ончалмем еда ласкан куштышо мужыр ушышкем толын. Тидыже, векат, тебе молан шарналтын: ўдырын пурла йолжым пулвуй деч кўшычрак ош марле дене вўдыл шындыме, марле вошт чевер вўр тамга шарлен лектын. Очыни, Соня тебе тиде йолжо дене куштылгын куштен да иктаж-могай кубанский казак тудын капшым ўндалын, куштымыжо годым тўняште эн пиалан лийын (Н.Ильяков).

10 балл

2. Икымше марий периодический изданий «Марла календарь» лийын, 1907-1913 ийлаште лектын шоген, издатель ден редакторжо-влак В.М. Васильев, П.П. Глезденев, П.М. Кунаев лийыныт.

3 балл

3. **Йўнештараш** – келыштараш, лачыш кондаш, йўнаным ышташ (приспособлять, приспособить, уладить, привести в порядок, отделать, благоустроить, кокнуть) (СМЯ. Т.2. 1992).

Йўнештараш, келыштараш, йўндараш, шотештараш, онайландараш, онайтараш, кунештараш, лачештараш.

каже мутлан 0,5 балл дене

4. 1) илыштеш, 2) ўстелтўрыштў, 3) амырчыкшыमत, 4) шинчаланшудым.

4 балл

5. 1) термин, 2) историзм, 3) фразеологизм

6 балл

6. Служебный ойлымаш ужаш, предложенийын членже ок лий, вес мут дене пырля предложений член составыш пура.

Деч ончыч, деч вара, деч посна, деч гоч, дене пырля.

3 балл

7. 1) Пеш шуко, шотлен пытарыдыме;

2) Пеш эр, кече лекме дене пырля;

3) Иктаж-мом ышташлан права, йўн але вий укелык;

4) Ўшанаш лийдыме, ужалалтше ен;

5) Иктаж-кушто кўчык жаплан шкендым ончыкташ.

5 балл

8. Лўм мут радамыш куснен кертт:

1) пале мут: тентеаш, шўдаш, тўжемаш; визытан, кумытан, кокытан; ошо-влак, йошкарге-влак; шопо; кугырак;

2) причастий: шочшо, шелше, шылше, колышо, йўшө, пўрышө, шоншо;

3) чот мут: кумыт, шымыт, нылле;

4) онартыш мут: кожгож, кыригури, тывырдык;

8 балл

9. Синтаксический лончылымаш.

Очыни, Прокой вате шукертак кынелын, ушкалымат лўштен шуктен, эр кочкышыMAT ямдыла.

5 балл

10. Публицистика стиль:

1) радио дене ойлымо годым кучылталтеш;

2) калыкым кумыланда, общественный илыш нерген чын шонымашым ылыжта;

3) стиль ойыртеM: шўм-чон йўлен ойлымаш; ўжын каласкалымаш;

4) риторический ойсавыртыш-влак, распространенный обращений, побудительный да восклицательный, шөрен-пентгыдемден ойлымо предложений-влак кучылталтыт.

3 балл

Нимынярат

Ни-мы-няр-ат

н [н'] – согл., йон, пушкыдо

и [и] – гласн., ударенийдыме

м [м] – согл., йон, пентгыде

ы [ы] – гласн., ударенийдыме

н [н'] – согл., йон, пушкыдо

я [а] – гласн., ударениян

р [р] – согл., йон, пентгыде

а [а] – гласн., ударенийдыме

т [т] – согл., пич, пентгыде

9 буква, 9 йўк

3 балл

Марий йылме 10-шо класс

1. Препинаний пале-влакым шынден, текстым возен налза, кўлеш верыште буквам ешарыза.

Кабин воктен пызнен мый кузовышто шинчем. Ончылнем пулвуй ўмбалнем санитарка майорын ўдыржў кия. Тудын ўмбаке ончалмекем вигак сусыргышо пеледышым шарналтышым. Тыге южгунам чодыра ло...гасе корно дене кай...ме годым сусыргышо пеледыш шинчашке верештеш. Пеледышын вурдыжо тодыл шу...мо но шкеже тудо роза сынан кыртмен кеча йўсылыкшым сенген чеверлыкшым аралаш тўча.

Лач тыгак Соня лўмжым мый майор деч ойырлымыжо годым колынам ыле сусыргышо пеледышым ушештарен. Талын кўдыртылын рашкалтылше кўдырчан тул вошт кудалына гынат, шинчам ончылно улшо сарын сўретше мыланем ялт вес семын коеш. Снаряд дене йўрыктен шуымо тўргалтше ўрдыжан «фердинандат» кызыт мылам йўнысырын ок чуч. Тудо улыжат канен кийышыла коеш йўлен когаргыше степышат мўндырнў огыл уэш пўртылшў самолетат чылажат ожсо семын шучкын ок чуч.

Ты жапыште чонемлан кузе чучын кызыт тудым шарналташат йўсў. Иктым шарнем: ончылнем кийыше сусыргышо пеледыш велке ончалмем еда ласкан куштышо мужыр ушышкем толын. Тидыже века теве молан шарналтын ўдырын пурла йолжым пулвуй деч кўшычрак ош марле дене вўдыл шындыме марле вошт чевер вўр тамга шарлен лектын. Очыни Соня теве тиде йолжо дене куштылгын куштен да иктаж-могай кубанский казак тудын капшым ўндалын куштымыжо годым тўняште эн пиалан лийын (Н.Ильяков).

2. Икымше марий грамматике кунам савыкталтын? Лўмжў ден авторжым ончыктыза.

3. **Койышланаш** шомакын мом ончыктымыжым умылтарыза. Синоним радамым шуйыза.

4. Предложенийлаште палемдыме мут-влакым состав дене лончылыза.

1) Кугуракышт, ош солыкым луктын, пўжвўдшым **ўштылдагыштем** (А.Эрыкан).

2) Мыйын ончылнем тыглай майорла кояш тырша гынат, садак ала-можо **вестўрлемда** (А.Тимофеев).

3) Эсогыл **йорлыракшат** семыклан мом-гынат шапашла (О.Шабдар).

4) Конешне, мый (Гриша) **ўмыргорныштем** шагал огыл йўштым ужынам, чытенам (В.Абукаев-Эмгак).

5. Термин-влакын значенийыштым муза, кажныжлан 3 примерым возыза:

1) **Неологизм** – тиде...

2) **Жаргон** – тиде...

3) **Экзотизм** – тиде...

6. Онартыш мут-влак значенийышт дене могай тўшкалан шелалтыт? Кажныжлан 3 примерым кондыза.

7. **Мут** шомак дене кылдалтше фразеологизм-влакым возыза.

8. Марий йылмыште чот мут-влакын ышталтме йўныштым ончыктыза, кажне тўшкалан 3 пример гыч возыза.

9. Препинаний пале-влакым шынден, предложенийым возен налза, синтаксис могырым лончылыза.

Ик энэр эше ок ыште тенгызым
Ик лышташ эше ўмылым ок ыште
Ик ошма пырче пенгыде негызым
Кў курыклан нигунамат ок пыште (В.Колумб).

10. Ёлно пуымо текстын стильжым палемдыза, шке шонымыдам теорий могырым негызлыза. Палемдыме предложенийым фонетически лончылыза.

Ныл шагат эр. Пўртыштў шып-тымьк. Ёстембалне гына будильник, тугак маншыла, так-так-так шолткен коштеш, жапым шотла. Кыдежыште шўрым шун кўршўкыш шўрен опталме йўк шокта. Очыни, Прокой вате шукертак кынелын, ушкалымат лўштен шуктен, эр кочкышымат ямдыла. Эше кыдеж гыч тулшол пудешт лекме йўк шокта. Вигак пале: конгаш олтен, киндым кўэштнеже. Тентгечак чылалан шижтарыш: киндына ик гана кочкаш веле сита. А Матырнан ёстембач кинде нигунам ок эксе. Уна толеш ма, шкешт паша гыч пўртылыт – шинчаштлан вигак **ёстембалне** кинде перна. Яштыродышто ик тудак веле тыгай перкан киндым пыштен мошта: пушкыдым, чеверым, тутлым. Вич кече эрта, лу сутка эрта – тудын киндыже ни ок пешкыдем, ни тамжым ок йомдаре. Кинде комжат вужга, шыма, йошкар-кўрен тўсан, ончалат да пурлын колтыметак шуэш. Парня дене пызыралат, тунамак волен кая, парнятым колтет – кўпчыкла мўнгеш кўзен кая. Кинде огыл – мўгинде, пушкыдо калаче (Ю.Артамонов).

Марий йылме 10-шо класс

Акlyме нормo

1. Текст.

Кабин воктен пызнен, мый кузовышто шинчем. Ончылнем, пулвуй ўмбалнем, санитарка – майорын ўдыржў – кия. Тудын ўмбаке ончалмекем, вигак сусыргышо пеледышым шарналтышым. Тыге южгунам чодыра лонгасе корно дене кайыме годым сусыргышо пеледыш шинчашке верештеш. Пеледышын вурдыжо – тодыл шуымо, но шкеже тудо, роза сынан, кыртмен кеча, йўсылыкшым сенен, чеверлыкшым аралаш тўча.

Лач тыгак Соня (лўмжым мый майор деч ойырлымыжо годым колынам ыле) сусыргышо пеледышым ушештарен. Талын кўдыртылын рашкалтылше кўдырчан тул вошт кудалына гынат, шинчам ончылно улшо сарын сўретше мыланем ялт вес семын коеш. Снаряд дене йўрыктен шуымо, тўргалтше ўрдыжан «фердинандат» кызыт мылам йўнысырын ок чуч. Тудо улыжат канен кийышыла коеш, йўлен когаргыше степьшат, мўндырнў огыл уэш пўртылшў самолетат – чылажат ожсо семын шучкын ок чуч.

Ты жапыште чонемлан кузе чучын, кызыт тудым шарналташат йўсў. Иктым шарнем: ончылнем кийыше сусыргышо пеледыш велке ончалмем еда ласкан куштышо мужыр ушышкем толын. Тидыже, векат, теве молан шарналтын: ўдырын пурла йолжым пулвуй деч кўшычрак ош марле дене вўдыл шындыме, марле вошт чевер вўр тамга шарлен лектын. Очыни, Соня теве тиде йолжо дене куштылгын куштен да иктаж-могай кубанский казак тудын капшым ўндалын, куштымыжо годым тўняште эн пиалан лийын (Н.Ильяков).

10 балл

2. 1775 ий, «Сочинения, принадлежащие грамматике черемисского языка...», В.Пуцек-Григорович.

3 балл

3. **Койышланаш** – шкем кўшкў шындаш, йоргаланаш (рисоваться, щеголять, важничать).

Койышланаш, ковыраланаш, кугешнаш, сўретланаш, шкем кугуэш ужаш, шкем кугуэш пышташ, нер мучко ончаш.

кажне мутлан 1 балл

4. 1) ўштылдалыштеш, 2) вестўрлемда, 3) йорлыракшат, 4) ўмыргорныштем.

4 балл

5. Термин-влакын значенийыштым муза, кажныжлан 3 примерым возыза:

1) **Неологизм** – тиде... йылмыште кумдан шарлен шудымо, кучылталташ гына тўналше да садлан активный мутвундышко пурыдымо шомак да значений.

2) **Жаргон** – тиде... посна социальный тўшкан весылан умылаш лийдыме, искусственный, шонен лукмо йылмыже.

3) **Экзотизм** – тиде... могай-гынат вес калыкын илыш-йўла, паша ойыртемже дене кылдалтше шомак.

6 балл

6. 1) Ужмым ончыктышо,

2) Колмым ончыктышо,

3) Шижмым ончыктышо.

3 балл

7. Мут вўдла йога, мут гыч мут, мут почеш мут, мут куктеж, мут оргаж, мутат уке, мутлан кўсенышке ок пуро, мут вашталташ, мутым мардежыш кышкаш, мутым пуаш, мут пуалтеш.

кажне примерлан ик балл

8. 1) Простой чот мут-влак (тўн але суффикс дене ышталтше);
2) Сложный чот мут-влак (мут ушалтмаш дене але мут мужыралтме дене лийше);
3) Составной чот мут-влак (икте деч утларак чот мут пырля каласалтеш).

8 балл

9. Синтаксический лончылымаш.

Ик энгер эше ок ыште тенызым,
Ик лышташ эше ўмылым ок ыште,
Ик ошма пырче пенгыде негызым
Кў курыклан нигунамат ок пыште (В.Колумб).

10. Сынымутан стиль:

- 1)
2)
3)
4)

Ўс-тем-бал-не

ў [ў]

с [с] – согл., пич, пенгыде

т [т] – согл., пич, пенгыде

е [э] – гласн., ударенийдыме

м [м] – согл., йон, пенгыде

б [б] – согл., йон, пенгыде

а [а] – гласн., ударениян

л [л] – согл., йон, пенгыде

н [н] – согл., йон, пенгыде

е [э] – гласн., ударенийдыме

10 буква, 10 йўк

3 балл

11-ше класс

1. Препинаний пале-влакым шынден, текстым возен налза, кўлеш верыште буквам ешарыза.

Кабин воктен пызнен мый кузовышто шинчем. Ончылнем пулвуй ўмбалнем санитарка майорын ўдыржў кия. Тудын ўмбаке ончалмекем вигак сусыргышо пеледышым шарналтышым. Тыге южгунам чодыра ло...гасе корно дене кай...ме годым сусыргышо пеледыш шинчашке верештеш. Пеледышын вурдыжо тодыл шу...мо но шкеже тудо роза сынан кыртмен кеча йўсылыкшым сенген чеверлыкшым аралаш тўча.

Лач тыгак Соня лўмжым мый майор деч ойырлымыжо годым колынам ыле сусыргышо пеледышым ушештарен. Талын кўдыртылын рашкалтылше кўдырчан тул вошт кудалына гынат, шинчам ончылно улшо сарын сўретше мыланем ялт вес семын коеш. Снаряд дене йўрыктен шуымо тўргалтше ўрдыжан «фердинандат» кызыт мылам йўнысырын ок чуч. Тудо улыжат канен кийышыла коеш йўлен когаргыше степышат мўндырнў огыл уэш пўртылшў самолетат чылажат ожсо семын шучкын ок чуч.

Ты жапыште чонемлан кузе чучын кызыт тудым шарналташат йўсў. Иктым шарнем: ончылнем кийыше сусыргышо пеледыш велке ончалмем еда ласкан куштышо мужыр ушышкем толын. Тидыже века теве молан шарналтын ўдырын пурла йолжым пулвуй деч кўшычрак ош марле дене вўдыл шындыме марле вошт чевер вўр тамга шарлен лектын. Очыни Соня теве тиде йолжо дене куштылгын куштен да иктаж-могай кубанский казак тудын капшым ўндалын куштымыжо годым тўняште эн пиалан лийын (Н.Ильяков).

2. Икымше марий газет могай лўман лийын, кунам лекташ тўнгалын? Издатель ден редактор-влакын лўмыштым ончыктыза.

3. **Кочкаш** шомакын значенийжым умылтарыза. Шомакын синоним радамжым шуйыза.

4. Предложенийлаште палемдыме мут-влакым состав дене лончылыза.

1) Кугуракышт, ош солыкым луктын, пўжвўдышым **ўштылдагыш** (А.Эрыкан).

2) Ўярня кечылаште, кечывал могырым **левалгырак** мардеж пуаш тўналме годым, завод калыкат шке семынже пайремым ышташ лектеш (А.Эрыкан).

3) Келшет гын, ег малаш **вочмекырак**, кондашет кўлеш, волгыдышто ужыт, онгай огыл: мут шарла (Я.Элексейн).

4) Чын, айдемын чонжым умылаш ок лий: нимо **шоныдымыжымат** ыштен кудалта (Я.Ялкайн).

5. Термин-влакын значенийыштым почын пуыза.

1) **Ономастика** – тиде...

2) **Фразеологизм** – тиде...

3) **Лексикографий** – тиде...

6. Олмештыш мут-влак значенийышт дене могай тўшкалан шелалтыт? Нуным возыза, кажныжлан икмыняр примерым кондыза.

7. Определенийлан келшыше фразеологизм-влакым возыза.

1) Пеш шуко, шотлен от пытаре;

2) Пеш эр, кече лекме дене пырля;

3) Ондалаш;

4) Шыгыр, тарванашат, савырнашат огеш лий;

5) Илышыште шке верым, шке сомылым муаш.

8. Марий йылмыште глагол-влакын ышталтме йӱныштым ончыктыза, кажне тӱшкалан 3 пример гыч возыза.

9. Препинаний пале-влакым шынден, предложенийым возен налза, синтаксис могырым лончылыза.

Уке пӱртӱс тый йонгылыш лият
Кеч-кушто палдырна вий-куатна
Ме висена сандалыкын корнымат
Да атом шӱмым почын моштена (В.Колумб).

10. Ёлнӱ пуймо текстын стильжым палемдыза, шке шонымыдам теорий могырым негызлыза. Палемдыме мутым фонетически лончылыза.

Кугу критик, революционный демократ Н.Г. Чернышевский эше шӱдӱ ий ожнак ойлен: «Критикиште у шонымашын шочмыжо чумыр литературын виянмыже, вашталт толмыж дене чак кылдалт шога» (Избранные сочинения, Т.3, с.8). Марий литературный критикат сылнымут паша дене иктӱр шочын манаш лиеш. 1907-1908 ийыште лекше «Марла календарыште» савыктыме редакционный статьяште шочмо йылме дене сылнымутан произведенийлам возаш, калык илышым сӱретлен ончыкташ кӱлмӱ нерген ятыр ойлашеш. Календарыш возен шогышо «Озан марий-влак» калык мурым, йомакым, туштым погаш, творчество пашаште кучылташ ӱжыныт. В.М. Васильев 1909 ийыште ик рушла научный изданиеш лекше «О характере и строе черемисских песен» лӱман статьяштыже марий мурын поэтикыжым лончылен пуэн. Тиде возымо тӱналтыш марий писатель-влаклан моткоч кӱлешан лийын. Молан манаш гын, тунам чыла марий автор-влак **почеламутым** возымышт годым тӱн шотышто калык мурылан энертеныт, сылнымут ойышым фольклор гыч налыныт (К.Васин, А.Александров).

11-ше класс Аклыме нормо

1. Текст.

Кабин воктен пызнен, мый кузовышто шинчем. Ончылнем, пулвуй ўмбалнем, санитарка – майорын ўдыржў – кия. Тудын ўмбаке ончалмекем, вигак сусыргышо пеледышым шарналтышым. Тыге южгунам чодыра лонгасе корно дене кайыме годым сусыргышо пеледыш шинчашке верештеш. Пеледышын вурдыжо – тодыл шуымо, но шкеже тудо, роза сынан, кыртмен кеча, йўсылыкшым сенген, чеверлыкшым аралаш тўча.

Лач тыгак Соня (лўмжым мый майор деч ойырлымыжо годым колынам ыле) сусыргышо пеледышым ушештарен. Талын кўдыртылын рашкалтылше кўдырчан тул вошт кудалына гынат, шинчам ончылно улшо сарын сўретше мыланем ялт вес семын коеш. Снаряд дене йўрыктен шуымо, тўргалтше ўрдыжан «фердинандат» кызыт мылам йўнысырын ок чуч. Тудо улыжат канен кийышыла коеш, йўлен когаргыше степышат, мўндырнў огыл уэш пўртылшў самолетат – чылажат ожсо семын шучкын ок чуч.

Ты жапыште чонемлан кузе чучын, кызыт тудым шарналташат йўсў. Иктым шарнем: ончылнем кийыше сусыргышо пеледыш велке ончалмем еда ласкан куштышо мужыр ушышкем толын. Тидыже, векат, тебе молан шарналтын: ўдырын пурла йолжым пулвуй деч кўшычрак ош марле дене вўдыл шындыме, марле вошт чевер вўр тамга шарлен лектын. Очыни, Соня тебе тиде йолжо дене куштылгын куштен да иктаж-могай кубанский казак тудын капшым ўндалын, куштымыжо годым тўняште эн пиалан лийын (Н.Ильяков).

10 балл

2. Марий йылме дене лекше икымше газет «Война увер» лийын, 1915 ийыште савыкталташ тўналын. Составитель ден редактор пашам П.П. Глезденев шуктен шоген.

3. Кочкаш – есть принимать пищу.

Кочкаш, пурлаш, пўжгаш, тамлаш, авызлаш, роведаш, нялташ, нелаш, шўшкаш, рожгаш, вуткаш. нямаш

4. Мутым состав дене лончылымаш.

1) ўштылдагыштеш 2) левалгырак 3) вочмекырак 4) шоныдымыжымат

4 балл

5. Термин-влакын значенийыштым почын пуыза.

1) Ономастика – тиде... йылмыште вашлиялтше кеч-могай собственный лўм-влакым (ышталтме да значенийышт могырым) шымлыше шанче.

2) Фразеологизм – тиде... кок але утларак компонентан, ик тўрыс значениян, ышталтмыже шотышто кўэмалтше сынан муткылдыш але предложений.

3) Лексикографий – тиде... мут поянлыкым возен чумырымо йўн да мутерым ыштыме нерген шанче, тўрлў мутерым ыштыме пашам виктара.

3 балл

6. Олмештыш мут-влак значенийышт дене тыгай лийыт: личный, указательный, определительный, вопросительный, относительный, неопределенный, отрицательный.

7. 1) Кутко вуса (наре)

2) Чыл-чыл волгыдо дене

3) Парня йыр пўтыралаш

4) Ни шогаш, ни шинчаш

5) Илыш корныш лекташ

5 балл

8. Марий йылмыште глагол-влак суффикс полшымо, мут ушалтме, мут мужыралтме йӧн-влак полшымо дене лийыт.

6 балл

9. Синтаксический лончылымаш.

Уке, пӱртӱс, тый йонгылыш лият,
Кеч-кушто палдырна вий-куатна:
Ме висена сандалыкын корнымат
Да атом шӱмым почын моштена (В.Колумб).

Лончылымо радам:

[1], [2], [3]: [4].

Тиде предложений сложный, ушем мут деч посна кылдалтше ужаш-влакан. Икымше ужаш (Уке, пӱртӱс, тый йонгылыш лият) – ушеммутдымо сложный предложений; Кокымшо (Кеч-кушто палдырна вий-куатна: Ме висена сандалыкын корнымат Да атом шӱмым почын моштена) – ушеммутдымо сложный предложений. Кокымшо ужаш икымшын содержанияжым рашемда, умылтара, садлан ужаш-влак коклаште кок точка лиеш. Икымше ден кокымшо ужаш интонаций полшымо дене кылдалтыныт, нунын коклаште ушеммутдымо кыл.

1. Уке – мут-предложений, простой, повествовательный,

2. Пӱртӱс, тый йонгылыш лият – простой, повествовательный, кок составан, распространенный огыл, тичмаш, обращений дене нелемдалтын.

3. Кеч-кушто палдырна вий-куатна – простой, повествовательный, кок составан, распространенный огыл, тичмаш.

4. Ме висена сандалыкын корнымат да атом шӱмым почын моштена – простой, повествовательный, кок составан, распространенный, тичмаш, икгай сказуемый дене нелемдалтын, да ушем мут полшымо дене кылдалтыт.

5 балл

10. Научный стиль:

Стильын ойыртемже: раш шонымашым радамлен умылтарымашан ой кучылталтеш. Тыгай текстлаште вес енын пашаж гыч чӱчкыдынак цитат налалтеш, предложений-влакат нелемдыме кышкаран лийыт; термин ден профессионализм-влак кучылталтыт.

3 балл

Почеламутым

По-че-ла-му-тым

п [п] – согл., пич, пенгыде

о [о] – гласн., ударенийдыме

ч [ч] – согл., пич, пушкыдо

е [э] – гласн., ударенийдыме

л [л] – согл., йон, пенгыде

а [а] – гласн., ударенийдыме

м [м] – согл., йон, пенгыде

у [у] – гласн., ударениян

т [т] – согл., пич, пенгыде

ы [ы] – гласн., ударенийдыме

м [м] – согл., йон, пенгыде

11 буква, 11 йӱк

3 балл